

ALBERTINA AGNES VAN ORANJE.

(Naar de schilderij van Willem van Honthorst in het raadhuis te Diez.)

I

ALBERTINA AGNES VAN ORANJE-NASSAU

1634—1697

EN

AMALIA VAN ANHALT.

1666—1726.

Met het overlijden van den koning-stadhouder Willem III was de mannelijke linie van het Huis van Oranje-Nassau uitgestorven. Krachtens de uiterste wilsbeschikking van den overledene moesten titels en bezittingen van zijn roemrijk geslacht thans overgaan op een lid van den jongeren tak van het Huis van Nassau, op eenen afstammeling in de rechte lijn van graaf Jan van Nassau, den eenigen der zonen van Juliana van Stolberg, die niet is gevallen in den Nederlandschen vrijheidskamp. Den last daarvan heeft deze echter in niet mindere mate gedragen dan

zijne heldhaftige broeders dat hebben gedaan. In innige vriendschap aan zijnen ouderen broeder, prins Willem I, verbonden, had graaf Jan dezen gesteund met zijne sympathie, met zijn fortuin; zijn kasteel te Dillenburg had hij den voortvluchtigen balling tot eene veilige toevlucht gesteld. Aan de grootte politieke actie door den Zwijger gevoerd, had graaf Jan bovendien een werkzaam aandeel genomen door zich in 1577 de benoeming tot stadhouder van Gelderland te laten welgevalen. Het was eene loodzware taak, die hij zich daarmede op de schouders laadde, want, naar wij aangaande dat tijdstip lezen bij Groen van Prinsterer in diens *Handboek der Geschiedenis des Vaderlands*, „het is moeilijk zich de wanorde wel voor te stellen, die „tijdens het jaar 1578 in de Nederlanden heerschte. Men „vond er slechts geschillen, afgunst, boosheid, haat. Iedereen „stelde eischen en niemand gehoorzaamde. Het volk kende „geen teugel.” Jan van Nassau wist het, eer hij het hem aangeboden ambt aanvaardde; en het was trouwens algemeen bekend. Een zijner vrienden schreef hem dan ook: „verlaat toch niet uwe vrouw en uwe kinderen, uw land „en uwe onderzaten om naar eene schaduw te grijpen. „Hoe kan het goed gaan in eene Republiek, waar het volk „regeert . . . De Nederlandsche Staten zijn onder elkander „verdeeld; hoe zoudt gij er iets anders dan schade, spot „en hoon kunnen winnen?” Maar graaf Jan leefde nu eenmaal in de overtuiging, dat voor hem in de Nederlanden was weggelegd eene taak, die niet enkel de plannen zijns broeders, maar ook de belangen van het Protestantisme

in geheel Europa ten goede moest komen. ¹⁾ En die werden op dat oogenblik ernstiger bedreigd dan nog ooit te voren. Parma's beleid wist destijds de Zuidelijke Nederlanden voet voor voet terug te winnen. Eene hechte onderlinge aanéensluiting der Noordelijke gewesten tot gezamenlijken afweer van den onwederstaanbaar voortdringenden Spanjaard werd beslist noodzakelijk. Maar prins Willem, hoe ook van de noodzakelijkheid eener dergelijke aanéensluiting doordrongen, kon in zijne qualiteit als luitenant-generaal van den door de Staten tot landvoogd verheven aartshertog Matthias onmogelijk zich stellen aan het hoofd eener actie, die het Noorden van het Zuiden zoude scheiden. Hij mocht Brussel, waar hij toen vertoefde, niet verlaten, eer iedere kans om nog eenig deel der Zuidelijke Nederlanden te behouden geheel was verdwenen, eer hun afval een voldongen feit was. In dit allerhachelijkst tijdsgewricht was het graaf Jan van Nassau, die doortaste en die krachtens zijn ambt als stadhouder van Gelderland het initiatief nam. Door hem werd in 1579 tot stand gebracht, als bolwerk tegen den voortgang der Spaansche wapenen, de vereeniging der Noordelijke gewesten in de beroemde Unie van Utrecht tot onderlingen bijstand tegen den gemeenschappelijken vijand, maar met behoud en erkenning van de onafhankelijkheid, de rechten en de vrijheden van ieder afzonderlijk gewest. Deze overeenkomst is sedert, hoewel het beoogde doel slechts tijdelijk was, aangemerkt als de Grondwet van

¹⁾ Prof. Dr. H. C. Rogge. Johan van Nassau, Stadhouder van Gelderland. Je Maintiendrai I. pag. 178.

den Statenbond der Vereenigde Nederlanden, als de grondslag van onzen Staat. Van deze overeenkomst dagteekent de opkomst van de Republiek der Geuniëerde Provinciën.

De band van sympathie en samenwerking, die de zonen van Juliana van Stolberg verbond en die de groote kracht van het Huis van Nassau is geweest, bleef ook nog in een volgend geslacht in stand. Toen na den gewelddadigen dood van prins Willem I het stadhouderschap over Holland en Zeeland werd opgedragen aan den 17-jarigen Maurits en dat over Friesland aan den oudsten zoon van graaf Jan van Nassau, den 24-jarigen Willem Lodewijk, om diens verdiensten bij het behoud van de Ommelanden na het verraad van Rennenberg, — toen was het voor de groote zaak zeker een geluk te achten, dat beide neven van den beginne niet minder bevriend waren dan hunne vaders het voor hen waren geweest. De steun door Willem Lodewijk, toen reeds een ervaren veldoverste, met zijn helder verstand, dat prins Willems fijne politiek ten volle had gevat, den jongen Maurits verleend, is in dezen der Republiek tot grooten zegen geweest. Beider vertrouwelijke omgang werd nog verhoogd door hunne verzwagering, toen Willem Lodewijk in het huwelijk trad met de zuster van prins Maurits, met Anna, prinses van Oranje Nassau. Het was een huwelijk, dat eerst kon worden gesloten na eenen langen wachttijd van zeven jaren. De te overwinnen hinderpalen lagen echter niet alleen in den drang der tijden, in de benarde financieele omstandigheden, waarin alle leden van het Huis van Nassau tengevolge van den vrijheidsstrijd in de Nederlanden waren

geraakt, maar vooral daarin dat, al mocht prins Willem I deze verbintenis gaarne hebben gezien, graaf Jan zijnerzijds daartegen groote zwaarigheden maakte. ¹⁾ Al had deze laatste zich zelven en het zijne niet gespaard, waar het gold zijnen broeder ter zijde te blijven, hij zag toch met smart zijne Deutsche erflanden vervallen door de voortdurende afwezigheid van den vorst; en dit maakte hem afkeerig van eenen echt, die zijnen oudsten zoon slechts te nauwer aan den dienst der opgestane Nederlanden zoude verbinden. Zoodra graaf Jan met de afsluiting der Unie van Utrecht zijn taak als stadhouder van Gelderland als afgeloopen meende te kunnen beschouwen, was hij naar zijne Nassausche Staten teruggekeerd en daarheen riep hij thans ook Willem Lodewijk terug. Hij had het maar al te gevoelig ondervonden, schreef hij zijnen zoon: „quam magnum vectigal parsimonia sit, und des Herrn auge das Pferd fett macht; „item des Herrn fusz den acker bessert.”

Doch Willem Lodewijk verklaarde zijnen vader rond en open, dat ook hij „eene goddelijke roeping gevoelde”, om de „rechtvaardige zaak in de Nederlanden mannelijk te „verdedigen;” en daarbij, dat hij òf ongehuwd zoude blijven òf prinses Anna huwen. Ten slotte gaf graaf Jan na lang beraad hem verlof, om „zu ehester gelegenheit fort zu fahren;” en verzekerde der bruid, die geen ander huwelijksgoed aanbracht dan vage vooruitzichten en aanspraken op haar ouderlijk erfdeel, waaraan als de tijdsomstandigheden keeren

¹⁾ Dr. L. H. Wagenaar. Het huwelijk van Anna van Nassau en Willem Lodewijk. Je Maintiendrai. I.

mochten, misschien in de toekomst nog eens zoude worden voldaan, eene toelage van f 600 uit de inkomsten zijner stad Herborn. Ook zond hij tien „fuder” wijn voor de bruiloft, in die dagen eene groote gift, welke Willem Lodewijk slechts kon beantwoorden met wat boter, haring en kaas, „een arm soldatengeschenk”, naar hij zijnen vader schreef, hopen dat deze het niet zoude versmaden. Toen het huwelijk in November 1587 eindelijk werd voltrokken, zond graaf Jan ook nog een kleinood bezet met 50 diamanten aan zijne schoondochter en aan zijnen zoon een gouden keten met 293 schalmen. Louise de Coligny offerde van hare armoede eene „victoria” met 22 diamanten; en de gravin van Schwarzburg, de zuster van Willem I, zond der bruid „een gouden gordel om het lijf.” De Algemeene Staten waren te arm om eene gift te voteeren; zij waren zelfs niet bij machte geweest om te voldoen aan het verzoek, de financieele bezwaren tegen het voorgenomen huwelijk te helpen verlichten door restitutie der aanzienlijke sommen door graaf Jan uit eigen middelen ten behoeve der oorlogskosten voorgeschoten. Maar de Staten van Holland en die van Friesland, alsook verscheidene Friesche steden en grietenijen, vereerden het bruidspaar toch verguld zilveren schalen, bekers en bekkens; en ook de kapiteinen van het gewest boden zilveren „drinkgeschir” aan.

Het huwelijk, waarop zoo lang moest worden gewacht en waartoe zoo vele bezwaren moesten worden overwonnen, is uiterst gelukkig geweest, maar duurde kort. Reeds zeven maanden na hare bruiloft stierf prinses Anna. Willem Lode-

wijk huwde sedert niet weder: „die alte affection war zu grosz,” schreef hij nog aan zijnen broeder, toen zijne echtgenoot al jaren in haar graf lag. Het was alsof de genegenheid, die hij voor de overledene had gekoesterd, hem nog versterkte in zijne gehechtheid aan haren broeder Maurits, wien hij steeds ter zijde bleef en toch in alles den voorrang liet, terwijl deze aan zijn raad en voorlichting zoo veel had te danken, gelijk hij tegenover zijn zwager ook steeds dankbaar heeft erkend. Dat Willem Lodewijks trouw en belangelooze toewijding aan de algemeene zaak althans in Friesland hoogelijk werden gewaardeerd, blijkt wel uit den naam van *Haite*, vader, waarmede hij daar werd genoemd; en de liefdevolle dankbaarheid aan zijn persoon heeft den jongeren tak der Nassau's in Friesland even inheemsch gemaakt als de oudere tak, die der Oranje's, het is geworden in Holland. Toen Willem Lodewijk in het jaar 1620 zonder nakomelingschap overleed, werd, als bij zwijgende overeenkomst, tot zijnen opvolger gekozen zijn vele jaren jongere broeder, Ernst Casimir van Nassau, die van zijnen jongenstijd door Willem Lodewijk tot zich genomen en opgevoed was. ¹⁾ Deze Ernst Casimir van Nassau, die Sophia Hedwig van Brunswijk huwde, en die na de deeling der nalatenschap van zijnen vader, graaf Jan van Nassau, de grondlegger is geworden van het Huis van Nassau-Dietz, werd op zijne beurt in het stadhouderschap van Friesland opgevolgd eerst door zijnen oudsten zoon, Hendrik Casimir, en toen deze

¹⁾ Dr. H. H. Wagenaar. Twee bladzijden uit het leven van Ernst Casimir van Nassau. *Je Maintiendrai*. II.

reeds in 1640 kinderloos overleed, door zijnen tweeden zoon, Willem Frederik. In dit tweede geslacht werd de band tusschen de beide takken van het Huis van Nassau gelegd, die met het overlijden van prinses Anna zoo spoedig was verbroken, nog eens op nieuw geknoopt door den echt van Willem Frederik van Nassau-Dietz, den kleinzoon van graaf Jan, met eene kleindochter van prins Willem, namelijk met Albertina Agnes, tweede dochter van Frederik Hendrik en Amalia van Solms.

Het was de broeder der bruid, prins Willem II, die dit huwelijk had tot stand gebracht. Hij hoopte met de hand zijner zuster den Frieschen stadhouder voor zijne belangen te winnen en de kloof te overbruggen, die allengs tusschen de Oranje's en de Friesche Nassau's was ontstaan, meest wel uit naijver van de zijde der laatsten, omdat na den dood van Ernst Casimir het stadhouderschap van Groningen en Drenthe, door dezen naast dat van Friesland bekleed, niet mede aan diens zoon maar aan Frederik Hendrik was opgedragen. Het doel met het huwelijk van Albertina Agnes beoogd, werd echter niet zoo dadelijk bereikt. Willem Frederik van Nassau-Dietz stelde de daarop gebouwde verwachting te leur. Na den onverwachten dood van Willem II bleek hij meer bedacht op eigen voordeel dan op dat van zijnen neef, den kleinen prins van Oranje, wiens natuurlijken beschermer hij zich toch had moeten achten. Het plan der Oranje-gezinden in Holland om den nageboren zoon van Willem II tot stadhouder te verheffen en tijdens diens minderjarigheid graaf Willem Frederik tot

luitenant-stadhouder, werd door diens zucht tot eigenbaat verijdeld: hij begeerde het stadhouderschap voor zich zelve. Verzwakt door de verdeeldheid en het gebrek aan samenwerking der hoofdpersonen, viel de Oranje-partij uiteén, nadat zij onmachtig gebleken was om te verhinderen, dat in de Groote Vergadering der Staten-Generaal werd besloten voorloopig geenen stadhouder te benoemen. Alleen Groningen en Drenthe lieten zich door den drang van Holland niet medesleepen en kozen zich Willem Frederik tot stadhouder. Hij was niet zeer bemind; meer geacht om zijn talenten als regeerder dan om zijn karakter, en werd door weinigen betreurd, toen hij, in 1664 reeds, tengevolge van een noodlottig toeval om het leven kwam.

Eenige jaren te voren, in 1659, was aan zijnen zoon, toen twee jaren oud, de erfopvolging in de vaderlijke waardigheden plechtig verzekerd. Dientengevolge trad zijne weduwe Albertina Agnes thans op als voogdes over den minderjarigen Hendrik Casimir van Nassau-Dietz en als gouvernante van Friesland, Groningen en Drenthe. Uitnemend bleek zij berekend voor de taak, die haar werd toevertrouwd. Met vaste hand greep zij de teugels van het bewind, onvervaard, hoe ook de moeielijkheid om haar gezag te handhaven toenam, naarmate de anti-stadhouderlijke partij in Holland in aanzien steeg en haar staatkundig inzicht ook in de andere gewesten wilde doen zegevieren. Want de verlatenheid van het Huis van Oranje, zijn verlies van macht en glans, de gebondenheid der fiere Amalia van Solms, wierp ook op het bestuur van Albertina Agnes eene

drukkende schaduw, en daarbij voegde zich de onrust voor den naderenden buitenlandschen vijand.

Het was in het tweede jaar van Albertina's regentschap, in 1665, dat Engeland en Munster gezamenlijk den oorlog verklaarden aan onze Republiek. Zegevierend bekampte onze vloot de Engelsche en ging die tot in hare eigene havens bestoken; maar niet minder zegevierend drong de oorlogszuchtige bisschop van Munster over de Oostelijke grens het land binnen. De schandelijke verwaarloozing van het landleger onder het stadhouderloos bestuur, dat onder Hollands suprematie vooral op de uitbreiding en het onderhoud onzer prachtige vloot bedacht was geweest, werd thans openbaar. Joan Maurits van Nassau-Siegen (een kleinzoon van Jan van Nassau), wien door de Staten het opperbevel over dezen veldtocht was opgedragen, spande alle krachten in, doch kon door den ellendigen toestand van het leger den snellen voortgang der plunderende en brandschattende Munstersche troepen niet stuiten. Zelfs het sterke Groningen werd door hen met beleg bedreigd. Met haren zoon haastte Albertina Agnes zich nu naar de benauwde veste, om daar den moed der inwoners aan te wakkeren en zelve toe te zien, dat ter verdediging niets werd verzuimd.

Door toedoen van Frankrijk, toen nog de bondgenoot van Johan de Witt, werd de bisschop van Munster gedwongen tot den vrede van Kleef. Maar lang duurde de rust niet. Zes jaar later, in 1672, rukte opnieuw de vijand de Republiek binnen. Van bondgenoot was Frankrijk onze tegenstander geworden, en terwijl Lodewijk XIV de Betuwe

introk, richtten met hem de verbonden bisschoppen van Munster en Keulen zich naar het Noorden. Achtereenvolgens vielen Deventer, Zwolle, Kampen, Coevorden hun in handen. Drenthe volgde en weldra zelfs eenige schansen in de provincie Groningen. Maar ook toen versaagde de dochter van Frederik Hendrik niet. In eenen brief, die bewaard is gebleven, wist zij de gewesten, aan wier hoofd zij stond, te bewegen tot manmoedigen wederstand van den machtigen vijand. Zij was het, die, toen te Leeuwarden het bericht werd ontvangen van den val van Coevorden, het besluit wist door te drijven, dat in den uitersten nood de provincie Friesland onder water zou worden gezet. Wel was het een hachelijk oogenblik voor haar, want het voortdringen van den vijand wekte ontevredenheid en verbittering bij het volk; in blinden wrevel weet het al die rampen aan het binnenslandsch bestuur. Het gevaar van oproer binnen Leeuwarden was geenszins een denkbeeldig gevaar; maar Albertina Agnes werd er in het minst niet door ontzet; met groote beslistheid tastte zij door. „Zonder de hulp van Mevrouw de „prinses ware ik er slecht aan toe,” schreef Joan Maurits van Nassau aan den prins van Oranje; „zij heeft groote „zorg voor den gang der zaken. Door hare medewerking „is het mij mogelijk de mondingen der rivieren af te sluiten „en al de sluizen in den omtrek van Blokzijl open te zetten „om het land te laten onderloopen. Ik heb al de ruitery „bij mij, behalve drie compagniën, die Mevrouw de prinses „te Leeuwarden terug gehouden heeft om het muitende „volk in bedwang te houden.” Ook aarzelde Albertina

Agnès niet om haren zoon, hoe jong hij nog was, naar het legerkamp te doen vertrekken, opdat zijne tegenwoordigheid, door de herinnering aan den ouden, fieren moeder Nassau's, de strijdenden met nieuwe trouw en toewijding mocht bezielen.

De opvoeding, de toekomst van dien zoon was het groote levensdoel van Albertina Agnes. Uit zijne kindjaren is een aantal brieven van haar bewaard, die getuigen van den ernst, die haar bezielde en van de zorg, die zij aan zijne opvoeding besteedde. Reeds vroeg trachtte zij hem op te wekken tot navolging van en toewijding aan den persoon van zijnen neef, den jongen prins van Oranje, wiens groote geestesgaven haar, bij hare veelvuldige bezoeken aan Amalia van Solms te 's-Gravenhage, niet verborgen waren gebleven en wiens beleidvol optreden in het jaar 1672 de oorlogskans in Holland zoo wonderbaarlijk had doen keeren. Toen Hendrik Casimir later als aankomend jongeling de vanen van den prins van Oranje volgde op diens veldtochten tegen Frankrijk, hoopte zijne moeder, dat het nu gedaan mocht zijn met den naijver, die langen tijd den ouderen en den jongeren tak van het Huis van Nassau tot beider groote schade van elkander had vervreemd. Misschien hoopte zij wel op den terugkeer dier dagen, toen eerst Willem van Oranje en Jan van Nassau en daarna Maurits en Willem Lodewijk hand in hand gingen tot vermeerdering van eigen roem en tot zegen van den lande.

Maar ook de jonge Hendrik Casimir bleek niet vrij van

naijver op zijnen neef, wiens roem en invloed hij niet kon evenaren, voor wiens overwicht hij noode bukte, door wien hij zich maar al te spoedig gekrenkt achtte, en misschien had Albertina Agnes haar verlangen wel nimmer verwezenlijkt gezien zonder de medewerking harer zuster Catharina Henriëtte.

Catharina Henriëtte, derde dochter van Frederik Hendrik en Amalia van Solms, was als kind verloofd aan den jongen graaf Enno van Oost-Friesland, eene verloving, die echter niet tot een huwelijk heeft geleid. Sedert was zij in den echt verbonden met den vorst van Anhalt. De verbintenis was aan het hof van Albertina Agnes voltrokken en Louise Henriëtte, de oudste der zusters, was er bij tegenwoordig. Evenals de laatste het in Brandenburg deed, trachtte Catharina Henriëtte sedert te Dessau, de hoofdstad van haar vorstendom Anhalt, Hollandsche zeden, Hollandsche beschaving, Hollandsche kunst, Hollandsche cultuur inheemsch te maken. In het door haar gestichte stadje Oraniënbaum liet zij een prachtig slot bouwen, dat geheel door Hollandsche werklieden en kunstenaars werd opgetrokken. Het park met zijnen Hollandschen aanleg, zijne oranjerie en kweekerij van fijne vruchtboomen moest haren Duitschen onderdanen dienen tot model van Hollandschen tuinbouw, het daarbij opgerichte weeshuis van Hollandschen weldadigheidszin. Met herinneringen aan Holland trachtte zij zich steeds te omringen, en aan haar dankt Dessau nog telken jare de komst van talrijke vreemdelingen, aangetrokken door de rijke verzameling van schilderijen en kunstwerken

uit Frederik Hendriks nalatenschap, waarmede Catharina Henriëtte het hertogelijk slot heeft versierd. Ook is het onder hare papieren, dat de bekende *Mémoires de Frédéric Henri* gevonden zijn. Het was het beeld van haren grooten vader, de heldendaden van haar roemrijk voorgeslacht, welke zij haren zoon gedurig voor oogen hield. En deze heeft zich die afkomst waardig betoond. Leopold van Anhalt, de kleinzoon van Frederik Hendrik, is de beroemde veldheer, de meer algemeen als *der alte Dessauer* bekende heldenfiguur uit de oorlogen van Frederik den Grooten.¹⁾

Ten gevolge van hare groote gehechtheid aan haar geboorteland bracht de vorstin van Anhalt er menig bezoek, vooral aan hare zuster Albertine Agnes op het door deze gestichte lusthof Oranjewoud. Geen wonder dan ook dat de beide zusters, die in zoo innige betrekking voortleefden, samenstemden in den wensch om hare kinderen vereenigd te zien, een wensch, die in vervulling ging, toen in 1685 Hendrik Casimir van Nassau-Dietz in het huwelijk trad met Amalia van Anhalt; en deze is het geweest, die de liefste hoop van hare moeder en tante, eene vernieuwde samenwerking van de Oranje's en de Nassau's in vervulling heeft doen gaan.

Amalia van Anhalt telde eerst 17 jaren, toen zij hare hand legde in die van haren neef en naast dezen haren intocht

¹⁾ Mr. M. C. Nylandt. Eene prinses van Oranje, vorstin van Anhalt. Eigen Haard 1896 p. 772. — Maclaine Pont. Catharina Henriëtte van Nassau. Je Maintiendrai. II. pag. 135.

hield binnen Leeuwarden. ¹⁾ Maar zij was eene rijk begaafde jonge vrouw, die eene uiterst zorgvuldige opvoeding had genoten, en voorgelicht door hare moeder en schoonmoeder had zij van den beginne een open oog voor de bedenkelijke gevolgen der botsingen, die telkens op nieuw tusschen haren echtgenoot en haren neef prins Willem III plaats grepen. Meest was het de gekrenkte eerzucht van Hendrik Casimir, die er de aanleiding toe was en hem maar al te gewillig het oor deed leenen aan de inblazingen van den Franschen gezant, die hier gaarne in troebel water wilde visschen en van de onderlinge verdeeldheid der beide stadhouders partij zocht te trekken door dien van Friesland met het door dezen bestuurde gewest voor Frankrijk te winnen. Ernstige onderhandelingen daartoe waren reeds door Hendrik Casimir aangeknoopt, maar werden nog in tijds gestuit door de tusschenkomst van den vorst van Waldeck, generaal-veldmaarschalk bij het Staatsche leger, die eene kortstondige verzoening tusschen de beide neven wist te bewerken. De oneenigheid brak weder op nieuw uit, toen prins Willem weigerde Hendrik Casimir te benoemen tot veldmaarschalk. Nadat Willem III den Engelschen troon had bestegen, werd ook dit geschil nog eens bijgelegd en werd Hendrik Casimir op Willems voordracht tot derden veldmaarschalk benoemd. Als zoodanig maakte hij nu den veldtocht tegen Frankrijk mede en onderscheidde zich door groote dapperheid in de veldslagen bij Fleurus en bij Steenkerke. Die militaire loop-

¹⁾ Robert Heck. Amalie von Anhalt, Fürstin zu Nassau-Dietz.

baan kwam echter spoedig tot een einde. Weder geraakten de beide neven heftig verdeeld toen de vorst van Waldeck stierf en de Staten-Generaal, trots levendig protest van de zijde der Friesche leden, op voordracht van Willem III niet Hendrik Casimir maar den hertog van Holstein-Ploen tot zijnen opvolger als generaal-veldmaarschalk benoemden. Onmiddellijk daarop verliet Hendrik Casimir, diep gekrenkt, het leger om morrend en verbitterd naar Leeuwarden terug te keeren en daar op nieuw te luisteren naar de vleiende woorden van den Franschen gezant. Toen was het, dat Amalia van Anhalt, gedreven door haar juist begrip van het onheil, dat de verdeeldheid der beide stadhouders over hun Huis en over den lande brengen ging, tijdens een kort verblijf van Willem III te 's Gravenhage tot dezen reisde en door haar overredingskracht en innemende persoonlijkheid den koning-stadhouder wist over te halen de eerste stappen tot eene verzoening te doen. Ditmaal was de toenadering, dank ook aan haren met de jaren toenemenden invloed op haren gemaal, eene blijvende. Wel nam Hendrik Casimir geen aandeel meer aan de volgende veldtochten tegen Frankrijk, maar hij steunde Willem III sedert toch met al de middelen, waarover hij in zijne provincie beschikte, tot hij, nog jong, in 1696 overleed.

Amalia van Anhalt trad nu op als regentes voor haren eenigen zoon, den negenjarigen Johan Willem Friso van Nassau-Dietz. Met groote zorg leidde zij zijne opvoeding en met besliste vastberadenheid behartigde zij zijne belangen. In Friesland was het stadhouderschap erfelijk in het Huis

AMALIA VAN ANHALT.

(Naar de schilderij van I. Volders in het slot te Weilburg.)

van Nassau-Dietz; en door tactvol optreden wist Amalia te bereiken, dat Groningen en de Ommelanden, ofschoon vrij in de keuze van hunnen stadhouder, evenals Friesland, den jongen Friso als zoodanig erkenden en haar gedurende diens minderjarigheid het regentschap opdroegen. Bij een en ander vond Amalia krachtigen steun bij den koning-stadhouder Willem III, die haar grooten dank bleef weten, dat zij, door de goede verstandhouding tusschen hem en haren echtgenoot te bevorderen, zoo krachtig had bijgedragen tot de verwezenlijking zijner grootsche onderneming tegen Frankrijk. Het viel Amalia daardoor licht, 's konings belangstelling te winnen voor haren reeds vroeg van groote geestesgaven blijk gevenden zoon. De kinderlooze man droeg na het overlijden zijner gemalin, Maria Stuart, al zijne genegenheid over op den jeugdigen, veel belovenden Friso: en dezen bleek hij tot zijnen universeelen erfgenaam te hebben benoemd, toen hij in 1702 te Kensington overleed.

Amalia van Anhalt stond nu weder alleen voor de behartiging der belangen van haren pas vijftien-jarigen zoon, wiens erfrechten van alle zijden werden bedreigd. Het was alsof de rijke nalatenschap, aan eenen onmondige ten deel gevallen en door eene vrouw opgeëischt in naam van haren minderjarigen zoon, openlijk aan eene roofbende ten prooi viel. Lodewijk XIV haastte zich het prinsdom Oranje bij zijne Staten in te lijven; van wege de kroon van Groot-Brittannië werden de van Willem III afkomstige juweelen opgevraagd; de koning van Pruisen eischte krachtens zijne afstamming van Louise Henriette van Oranje-Nassau, de oudste dochter

van Frederik Hendrik, de geheele erfenis voor zich en nam reeds dadelijk de graafschappen Lingen en Meurs in bezit, ongehinderd door de Staten-Generaal. Wel had Willem III dezen de zorg voor de naleving zijner testamentaire beschikkingen opgedragen; maar zij hadden reeds bij het leven des konings geweigerd in te gaan op diens verzoek om de erfopvolging in de stadhouderlijke waardigheid, nu hij zelf geene kinderen had, over te dragen op zijnen neef, den jongen vorst van Nassau-Dietz. Thans scheen het den Staten, anti-stadhouderlijk gezind als zij waren, niet ongevallig te zijn, dat althans een deel der goederen in vreemde handen overging en dat daarmede de kracht van het Oranjehuis werd verzwakt. Zij vreesden bovendien het ongenoegen van den machtigen Pruisischen nabuur en hielden de zaak slepende. Zoo begon de lange successiestrijd, waarvan Amalia van Anhalt zoo min als haar zoon het einde heeft beleefd. Maar onvervaard door de moeilijkheden van het ingewikkelde rechtsgeding, liet zij haren zoon reeds dadelijk den titel van prins van Oranje voegen bij dien van Nassau-Dietz; en terwijl zij zelve onvermoeid zijne belangen in rechten voorstond, deed zij den aankomenden jongen man tijdens den Spaanschen successieoorlog ter schole gaan bij prins Eugenius van Savoye en bij den hertog van Marlborough. Onder de leiding van deze beroemde veldheeren ontwikkelde Johan Willem Friso zich tot den jongen held, wien de Staten-Generaal reeds in 1707 het opperbevel over hunne infanterie meenden te kunnen opdragen. In datzelfde jaar, het jaar zijner meerderjarigwording, nam Friso ook het stadhouder-

schap over Friesland en Groningen van zijne moeder over. Amalia trok zich nu met hare zes nog ongehuwde dochters terug in het vorstendom Dietz, waarover haar zoon haar het bestuur bleef opdragen. Vóór haar vertrek werd haar door de Staten van Friesland als erkentenis van hare den lande bewezen diensten, in plechtige audientie aangeboden eene gift van 5000 livres en de toezegging van eene jaarlijksche rente tot hetzelfde bedrag.

Te Dietz, waar onder haar oordeelkundig bestuur een tijd van bloei aanving, die daar nog in dankbare herinnering wordt gehouden, bevorderde zij den uitbouw der stad naar onder haar toezicht ontworpen plannen, waarvan de gemeente nog den stempel draagt; begunstigde zij de opkomst van nieuwe industrieën door er aan de Fransche réfugiés eene veilige wijkplaats en verschillende voorrechten te verzekeren. Het slot Oranienstein, door hare schoonmoeder Albertina Agnes gesticht, kocht zij uit de nalatenschap van deze aan en deed het door Hollandsche bouwmeesters nog voortdurend vergrooten en verfraaien.¹ Daar luisterde zij met gelukkigen trots naar de mare van de roemrijke daden van haren zoon bij Oudenaarde en Malplaquet; daar verheugde zij zich in zijn huwelijk met Maria Louise van Hessen-Kassel; daar trof haar ook het groote leed van haren ouderdom, de tijding van Friso's onverwachten dood bij de overvaart aan den Moerdijk. Een oogenblik overwoog Amalia toen nog de mogelijkheid om

¹) Dr. Weniger. Geschichte des Schlosses Oranienstein.

in de plaats van hare jeugdige schoondochter, voor den nageboren zoon van deze, als gouvernante op te treden. Haar krachtige geest schepte behagen in arbeiden en handelen. Maar Maria Louise van Hessen-Kassel begreep de taak, die haar op de schouders was gevallen, zelve te moeten aanvaarden en wilde die niet van zich afschuiven. Hare laatste levensjaren bracht Amalia van Anhalt nu door op Oranienstein, onverpoosd voortgaande zich te wijden aan de belangen van het vorstendom Dietz. Daar ontsliep zij in 1726. Haar stoffelijk overschot rust in de kerk te Dietz in eenen fraaien, zwart marmeren sarcophaag, rijk versierd met beeldwerk van wit albast, dat, in 1795 zwaar beschadigd door plunderende Fransche soldaten, onlangs is gerestaureerd door de goede zorgen van hare trouwe Dietzers. En in hun streven om haar, uit dankbare erkenning voor wat zij daar voor stad en land is geweest, een monument harer waardig te stichten, zijn dezen gesteund door eenige Friesche families, die daarmede de nagedachtenis wilden eeren van haar, die de tradities, de geestelijke nalatenschap van de Oranje's voor het Huis van Nassau-Dietz, ons Koningshuis, en daarmede voor Nederland heeft weten te bewaren.

